

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

XI. zasedání kolegia pro občanské právo

Dne 14. září 2022 proběhlo na půdě Ústavu státu a práva AV ČR XI. zasedání kolegia pro občanské právo, jehož ústředním tématem byla vnitřní autonomie právnických osob.

Zasedání zahájil *prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš* z Ústavu státu a práva AV ČR přivítáním přítomných a rovnou se ujal přednesení úvodního referátu na téma *Autonomie vůle a právnické osoby. Hlavní východiska*. Druhým vystupujícím byla *prof. JUDr. Kateřina Ronovská, Ph.D.*, z Právnické fakulty Masarykovy univerzity s tématem *Jak změnit „nezměnitelné“? K možnosti pozdějších úprav zakladatelských právních jednání fondací a statutů svěřenských fondů*. Třetí referát přednesl *doc. JUDr. Bohumil Havel, Ph.D.*, z Ústavu státu a práva AV ČR na téma *Sebeomezení hlasovacích práv společníka*. Posledním řečníkem byla *doc. JUDr. Kateřina Eichlerová, Ph.D.*, z Právnické fakulty Univerzity Karlovy s tématem *Ukončení účasti společníka v s. r. o. Limity úpravy odchylné od zákona*.

Eliáš se v úvodu příspěvku zaměřil na historický vývoj autonomie vůle právnické osoby. Uvedl, že v letech 1948 až 1989 byla úprava právnických osob pojmána jako součást práva správního. To spolu s německým konceptem *Satzungsstrenge* ovlivnilo vnímání české právní vědy i po roce 1989, která považovala většinu zákonných ustanovení upravujících vnitřní poměry právnických osob za kogentní. Platný občanský zákoník se od takového pojetí distancoval a zdůraznil autonomii vůle právnické osoby. *Eliáš* kriticky zhodnotil judikatorní trend, který v poměrech obchodních korporací nahrazuje argument „povahou ustanovení“ uplatňovaný za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964, jenž byl v důvodové zprávě k občanskému zákoníku výslovně odmítnut, argumentem statusové povahy regulace. *Eliáš* se přihlásil k závěrům té části právní vědy, dle níž se množina statusových otázek právnické osoby a množina kogentních ustanovení upravující autonomii vůle právnické osoby protínají, avšak nepřekrývají. V závěru příspěvku *Eliáš* poukázal v kontextu autonomie vůle právnických osob na okolnost, že platný občanský zákoník odmítá antropologizaci právnických osob a bere za své hledisko, že právnické osoby jsou umělé lidské útvary, které jsou vytvořeny proto, aby sloužily zájmům člověka. *Eliáš* rovněž uvedl a na příkladech vysvětlil, že fyzické a právnické osoby nemají rovné postavení, ba dokonce že rovné postavení nemají ani právnické osoby mezi sebou navzájem a že mezi nimi musíme diferencovat v závislosti na právní formě.

Ronovská ve svém vystoupení uvedla, že česká právní úprava nadačních a trustových struktur v kontextu různých teoretických konceptů a jednotlivých zahraničních právních úprav, jež vytváří její referenční rámec, je úpravou velmi liberální. To se projevuje především v oblasti flexibility jejich podmínek fungování, respektive v možnosti tyto podmínky následně měnit. Česká právní úprava jde svou vlastní cestou a dává zakladatelům nadačních a trustových struktur relativně velkorysý prostor strukturovat je podle vlastního uvážení. Jde především o možnost zajistit, aby byl i po jejich vzniku otevřen prostor pro autonomní tvorbu vůle, ať již vyhrazený zakladateli, orgánu fundace či správci svěřenského fondu.

Ronovská zdůraznila, že možnosti, které tento otevřený koncept nabízí zakladatelům, je však třeba využívat vždy obezřetně, zejména s ohledem na účel, ke kterému má být daná struktura vytvořena, zájem na oddělenosti majetkových sfér, stejně jako její celkové

stabilitě. Pokud má fundace nebo svěřenský fond fungovat jako nástroj pro správu rodinného jmění, je třeba pečlivě vážit možnosti budoucích změn (včetně změny účelu). Jestliže má fundaci/trustová struktura navíc sloužit jako nástroj *asset protection*, tj. ochrany majetku před „vnějšími vlivy“, je třeba v základních dokumentech vymezit zcela transparentně oddělenost majetkových sfér zakladatele, fundace/svěřenského fondu, jakož i beneficentů. Jedině tak lze eliminovat vznášení možných nároků ze strany věřitelů, nepominutelných dědiců, insolvenčních správců atd. Jiné aspekty (včetně daňových) bude třeba brát v úvahu naopak u fundačních a trustových struktur zakládaných za účelem podpory veřejného blaha.

Své vystoupení *Ronovská* uzavřela konstatováním, že český občanský zákoník je ohledně možné změny účelu vůči zakladateli velkorysejší, než je v evropském kontextu běžné. U nadací půjde zejména o ustanovení § 317 a násl. o. z., pro změnu účelu nadace pak § 321 a násl. o. z. I když se zřejmě pro nadační fond prosadí aplikace úpravy změn zakladatelské listiny analogicky jako u nadace, *Ronovská* upozornila na významnou blízkost fondů nadačních a svěřenských. U svěřenského fondu, nevyhradí-li zakladatel právo měnit jeho statut sobě či jiné osobě (např. svěřenskému správci, protektorovi apod.), lze měnit podmínky svěřenského fondu pouze postupem podle § 1469 o. z.

Havel ve svém příspěvku podrobněji rozváděl teze, které s *Vlastimilem Piherou* formulovali ve stati *Hranice autonomie vůle v právu obchodních korporací (strukturální úvahy)*,¹ tedy nutnost odlišení veřejného pořádku a statusových otázek. Argumentoval, že statusové otázky je podle občanského zákoníku potřeba vykládat velmi úzce, vlastně jen ve vazbě na *numerus clausus* právnických osob. Z toho dovozoval, že mezi statusové otázky nepatří například právní postavení společníka a typologie jednotlivých obchodních společností. Současně dovodil, že statusové otázky nelze vždy ztotožnit s veřejným pořádkem. Optikou těchto závěrů pak zkoumal, jakou povahu má ustanovení § 171 odst. 2 z. o. k., přičemž nenašel dostatek argumentů, aby bylo možné toto pravidlo chápat jako statusovou otázku, a to zejména proto, že se nedotýká samotné DNA konstrukce společnosti s ručením omezeným coby právnické osoby. Ve skutečnosti se pak podle *Havla* jedná o pravidlo typologické, respektive ochranné vůči společníkovi, nikoliv strukturální. Dovodil proto, že není v rozporu s korporačním právem, pokud by se společník své ochrany podle § 171 odst. 2 z. o. k. vzdal i například ujednáním ve společenské smlouvě nebo v rámci formulace práv spojených s podílem – samozřejmě vždy se toto vzdání musí odehrát v režimu společníkovy autonomie vůle. Obdobně *Havel* nevidí důvody, aby takovéto ujednání bylo *per se* nemravné nebo v rozporu se smyslem a účelem § 171 odst. 2 z. o. k., nicméně vždy bude potřeba zkoumat okolnosti každého případu zvlášť.

Eichlerová svůj referát zahájila roztríděním případů ukončení účasti společníka na dobrovolné – převod podílu, dohoda o ukončení účasti, vystoupení, zrušení účasti společníka soudem – a nedobrovolné – vyloučení společníka společností v případě prodlení s vkladovou nebo příplatkovou povinností a vyloučení soudem v ostatních případech. V návaznosti na to vymezila tři otázky: 1) Lze rozšířit případy vystoupení ve společenské smlouvě nad rámec zákona? 2) Lze vyloučení společníka společností svěřit do působnosti jiného orgánu než valné hromady? 3) Lze případy vyloučení společníka společností rozšířit na rámec zákona?

¹ HAVEL, B. – PIHERA, V. Hranice autonomie vůle v právu obchodních korporací. *Právník*. 2022, roč. 161, č. 4, s. 319 an.

K otázce rozšíření okruhu případů vystoupení společenskou smlouvou nad rámec zákona uvedla, že dříve se domnívala, že § 202 z. o. k. je kogentní.² Tento názor nyní považuje za nesprávný. Lze-li totiž stejného výsledku jako v případě vystoupení docílit uzavřením dohody o ukončení účasti *ex post*, lze i *ex ante* formulovat důvody, pro které může společník ze společnosti vystoupit, jsou-li dostatečně určité (např. v případě, že společník podíl zdědí). Ochrana společníků je zajištěna tím, že rozšíření případů vystoupení ze společnosti společenskou smlouvou vyžaduje jejich souhlas, ať již podle § 147 z. o. k., nebo podle § 171 odst. 2 z. o. k. Ochrana věřitelů je dostatečně zajištěna testem insolvence, neboť společnost nesmí vyplatit vypořádací podíl, na který společníkovi v důsledku vystoupení vzniklo právo, jestliže by si tím způsobila úpadek.

K otázce svěření vyloučení společníka při prodlení s vkladovou nebo příplatkovou povinností do působnosti jiného orgánu společnosti *Eichlerová* uvedla, že navzdory dikci důvodové zprávy k zákonu č. 33/2020 Sb.³ nepovažuje dané pravidlo za kogentní. Účelem vkladové povinnosti a jejího řádného splnění je zajistit společnosti vlastní zdroje pro naplňování jejího účelu. Bylo by tak hospodárnější a racionálnější, kdyby o vyloučení rozhodovali jednatelé, kteří mají povinnost postupovat při výkonu své funkce s péčí řádného hospodáře, tedy kvalifikovaněji než společníci při rozhodování na valné hromadě. Takové autonomní řešení není v rozporu se smyslem a účelem zákonného pravidla, a proto je přípustné. Podpůrně lze argumentovat i prvorepublikovou úpravou a úpravou vyloučení akcionáře pro prodlení se splněním vkladové povinnosti. Ochrana společníků v takovém případě je dostatečně zajištěna možností napadat rozhodnutí jednatelů postupem podle § 193 z. o. k., tedy obdobně jako v případě, že o věci rozhoduje valná hromada.

Poslední otázku týkající se možnosti rozšíření případů vyloučení společníka nad rámec zákonné úpravy *Eichlerová* označila jako nejtěžší z důvodu absence jakékoliv diskuse. Sama by se nebránila úvahám připustit, že rozšíření případů vyloučení není *per se* zakázané. V případě, že společníci ve společenské smlouvě vymezí některé povinnosti společníka jako jeho podstatné, zcela klíčové pro naplnění účelu, pro který je společnost zakládána, bylo by možné si představit, že s jejich porušením by byla spojena možnost vyloučení přímo společností. Argumentovat lze obdobně jako při rozšíření případů vystoupení společníka ze společnosti. Jestliže je přípustné uzavřít dohodu o ukončení účasti s odkládací podmínkou, může být taková odkládací podmínka vázána na kvalifikované porušení konkrétní povinnosti. Soudy by pak rozhodovaly o vyloučení společníka v ostatních případech, tedy zejména v těch, u kterých společníky předem nenapadlo, že by mohly nastat, a které ohrožují fungování společnosti. Závěrem *Eichlerová* zdůraznila, že si uvědomuje, že závěry k poslední otázce nejsou dostatečně vydiskutované, a proto by měly být podrobeny důkladné rozpravě. Stejně jako *Havel* uvedla, že bude záležet na konkrétních okolnostech případu, zda by rozšíření případů vyloučení společníka společností v konkrétním případě obstálo.

V navazující diskusi byly nejprve diskutovány otázky související s vystoupením *Ronovské* a s účelem nadace a možností změny jeho vymezení. *Ronovská* uvedla, že základním principem nadačního práva je oddělenost majetkových sfér, který chrání majetek nadace

² EICHLEROVÁ, K. In: ČERNÁ, S. – ŠTENGLOVÁ, I. – PELIKÁNOVÁ, I. a kol. *Právo obchodních korporací*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, s. 371.

³ Důvodová zpráva k zák. č. 33/2020 Sb. (Poslanecká sněmovna, sněmovní tisk 207, 8. volební období), s. 155.

pro naplnění daného účelu, což v zásadě musí respektovat i zakladatel nadace. Dále bylo diskutováno, zda může být předmětem daru nadaci bitcoin či jiná kryptoměna, u této otázky bylo uzavřeno, že to souvisí s náklady na správu takového majetku, a tedy se zhodnocením věci správní radou s péčí řádného hospodáře. V návaznosti na to byla otevřena otázka, zda může být vůlí zakladatele modifikována péče řádného hospodáře správce či člena správní rady, např. tak, že jsou připuštěna rizikovější jednání. Na to *Havel* reagoval tím, že nejde o péči řádného hospodáře, ale o vymezení rozsahu správy cizího majetku, s čímž se ztotožnila i *Ronovská*. Problém tohoto řešení však může narážet na skutečnost, že správa cizího majetku je v občanském zákoníku zařazena mezi absolutní majetková práva, což přítomní nepovažují za příliš šťastné legislativní řešení. *Ronovská* se přiklonila k tomu, že je nutné § 978 o. z. teleologicky zredukovat o správu cizího majetku a uzavřít, že správa cizího majetku je zásadně oblihační povahy.

Ve vztahu k vystoupení *Eichlerové* nejprve *Havel* konstatoval, že on se již od prvního vydání komentáře k zákonu o obchodních korporacích vydaného nakladatelstvím C. H. Beck přiklání k závěru, že § 202 z. o. k. je dispozitivní a v tomto závěru jej ve třetím vydání podpořil i *Petr Šuk*; *Havel* podpořil i závěr o tom, že rozšíření případů vyloučení společníka společnosti je možné, jsou-li důvody seznatelné předem. Na to *Havel* navázal otázkou, zda lze vytvořit podíl na dobu určitou, který se uplynutím doby stane bez dalšího uvolněným podílem. *Havel*, *Eichlerová* a doc. JUDr. *Daniel Patěk*, Ph.D., z Právnické fakulty Univerzity Karlovy se shodli, že zákonná úprava nebrání vytvoření takového podílu, k čemuž *Patěk* dodal, že ve své podstatě nejde o nic jiného než o dohodu o ukončení účasti s odloženou účinností. Řečníci se shodli, že v tomto směru jsou závěry *Havlova* vystoupení a vystoupení *Eichlerové* velmi blízké, protože v obou případech jde v podstatě o to, že souhlas je dán *ex ante* a nikoli *ex post*. Je-li dostatečně určité vymezeno, k čemu je souhlas dáván, měl by obstát. *Eliáš* souhlasil s tím, že modifikace ukončení účasti vystoupením společníka či vytvořením podílu na dobu určitou by měla být možná, obával by se však sjednání fixní výše vypořádacího podílu bez ohledu na aktuální majetkové poměry společnosti. Na to *Havel* navázal, že ve vztahu k zaměstnaneckým podílům ve start-upech se přesně toto z daňových důvodů děje, ale ochrana věřitelů je zajištěna testem insolvence. *Eichlerová* uvedla, že daňové důvody mohou být významné ve vztahu k zaměstnancům při vyplacení vypořádacího podílu, nikoli však ve vztahu k jiným společníkům, protože u nich je daňově výhodnější podíl prodat po určité době, kdy je příjem z prodeje osvobozen od daně z příjmu, zatímco vypořádací podíl není osvobozen nikdy. Důvody rozdílného přístupu zákonodárce nejsou na první pohled příliš zřejmé. *Havel* diskusi k limitům ukončení účasti společníka ve společnosti uzavřel tím, že má za to, že předestřené závěry jsou v souladu s přístupem Nejvyššího soudu, který opakovaně deklaroval, že chce zásahy do vztahů mezi společníky minimalizovat. *Eliáš* připomněl, že by se Nejvyšší soud mohl inspirovat tím, jak rozhoduje v církevních věcech, kdy do vztahů mezi členy církví a náboženských společností vůbec nezasahuje.

Ronovská v diskusi nadhodila, zda by nebylo užitečné se podrobněji zabývat vlivem německého práva na českou doktrínu a judikaturu a zhodnocením přínosů a nedostatků takového přístupu ve srovnání s jinými zeměmi, zejména Rakouskem. *Havel* uvedl, že si nemyslí, že české korporační právo je pod silným vlivem německého práva, naše korporační právo je významně liberálnější (viz např. názor Nejvyššího soudu, že je možné omezit právo společníka na informace), a má za to, že se Nejvyšší soud více otevírá. Německý vliv spíše vidí v závazkovém a deliktním právu.

V diskusi zazněly i povzdechy nad nedostatečnými podmínkami akademiků pro vědecké bádání a naplňování jejich role jako opory pro soudy a praxi, nad nedostatečnou kvalitou některých publikací prezentovaných jako monografie a nad nedostatečnou prací nakladatelství, která někdy vydávají publikace bez nezávislé oponentury.

V další diskusi zazněly argumenty na podporu *Havlových* závěrů ohledně možnosti modifikace pravidla uvedeného v § 171 odst. 2 z. o. k. *Patěk* tento závěr podpořil tím, že pokud se ve veřejné obchodní společnosti připouští modifikace jednomyslnosti rozhodování společníků, ze stejných důvodů by měla být připuštěna i ve společnosti s ručením omezeným možnost společníka předem se vzdát práva veta a rozhodování ponechat na kvalifikované většině.

Doc. JUDr. Ondřej Frinta, Ph.D., z Právnické fakulty Univerzity Karlovy podpořil závěr, že statusové otázky se nemají zaměřovat s veřejným pořádkem.

Eliáš doplnil, že otázky, jestli má někdo právní osobnost, je ženatý, je otcem nebo matkou, jsou všechno statusové věci, které odkazem na veřejný pořádek nelze měnit. Problém vzniká tehdy, pokud je za statusovou otázkou považována například působnost valné hromady, protože zde vztah k veřejnému pořádku chybí.

JUDr. Markéta Flanderková, Ph.D., z advokátní kanceláře Císař, Česka, Smutný, s. r. o., uvedla, že problematiku vymezení statusových otázek souvisí i se zákonem o zvláštních řízeních soudních, který rovněž pracuje s pojmem statusových otázek, mezi něž soudy dlouhodobě řadí např. i otázku neplatnosti usnesení valné hromady. *Ronovská* doplnila, že soudy, zejména senát 27 Nejvyššího soudu, připouštějí, že pojem statusové otázky v procesním právu je podstatně širší než v hmotném právu.

Diskuse byla uzavřena debatou o potřebě rozlišování účelu a předmětu činnosti s tím, že účel vymezuje cíl existence právnické osoby, zatímco předmět činnosti (podnikání) je prostředkem k naplňování účelu. Otázka účelu podle *Havla* není otázkou statusu, protože v případě obchodních korporací musí být dána možnost jej měnit.

Výše byla zaznamenána většina myšlenek, které během diskuse zazněly.

Kateřina Eichlerová* – Jan Flídr**

* Doc. JUDr. Kateřina Eichlerová, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: eichlerk@prf.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6996-5327>.

** Mgr. Jan Flídr, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: flidrj@prf.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1933-6204>.